

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Період дошкільного дитинства є найсприятливішим для накопичення уявлень про світ, формування і вдосконалення діяльності органів чуття.

Здатність фіксувати, аналізувати, інтерпретувати велику кількість інформації про світ і себе суттєво впливає на розумові здібності дитини. Розвиток сенсорно-пізнавальної сфери дошкільника засобами дидактичних ігор постає як необхідне доповнення процесу сенсорного виховання.

Ключові слова: дидактичні ігри, сенсорні еталони, сенсорно-пізнавальна сфера, сенсорне виховання, діти дошкільного віку.

The period of preschool childhood is the most favorable for the accumulation of ideas about the world, the formation and improvement of the senses. The ability to record, analyze, interpret a large amount of information about the world and oneself significantly affects the child's mental abilities. The development of the sensory-cognitive sphere of the preschooler by means of didactic games appears as a necessary supplement to the process of sensory education.

Key words: didactic games, sensory standards, sensory-cognitive sphere, sensory education, preschool children.

Зміни в соціальній та економічній сферах розвитку сучасного суспільства започатковують новий етап у сфері виховання, зокрема дошкільного. Базовим компонентом дошкільної освіти визначено, що особливій уваги потребує розвиток дитини як особистості, яка формується. Передбачено формування здатності використовувати отримані знання, уміння та навички в різних видах діяльності та у подальшому житті.

Постає потреба систематизувати рекомендації щодо розумового виховання дітей дошкільного віку, щоб визначити ефективні форми та методи їх застосування на практиці. Актуальності набуває узагальнення досягнень науковців і практиків у напрямку сенсорного виховання дошкільників.

Розумове виховання є одним з першорядних завдань дошкільної освіти, напрямом, що безпосередньо впливає на успішність соціалізації дитини та набуття нею життєвих компетентностей. Для формування необхідних складових розумового розвитку визначено необхідним засвоєння та застосування сенсорних еталонів.

Розвиток сенсорно-пізнавальної сфери дошкільника має велике значення, оскільки формує істинне сприймання, необхідне для успішної життєдіяльності дитини.

Мета статті полягає у визначенні сутності сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку та визначенні ефективності його застосування.

Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується пошуком нових підходів у теорії та практиці педагогіки. Компетентність сучасного дошкільника в інтелектуальній сфері визначається його здатністю розмірковувати, порівнювати, обчислювати, класифікувати, робити певні узагальнення, упорядковувати висловлювання, висувати елементарні гіпотези, базуючись на особистому сенсорному досвіді.

В Базовому компоненті дошкільної освіти особливу увагу відведено сенсорному розвитку дитини. Наприклад, освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» визначає «формування доступних дитині дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості, відношення предметів і об'єктів навколишнього світу» [1].

Напрямок цієї роботи розкритий у переліку сформованості знань та навичок:

- дитина виявляє обізнаність із предметами та їхніми властивостями, зокрема з матеріалами, з яких виготовляють речі (пластик, папір, метал, тканина, гума, глина тощо).
- дитина має уявлення про виготовлення предметів довкілля (елементарні способи їх обробки: пошив, вирізання, видування тощо);
- дитина демонструє сформованість уміння розглядати конструкції, виокремлювати їхні основні складові, співвідносити за розмірами, формами, розташуванням, аналізувати та оцінювати результат своєї роботи, вносити корективи, виправляти помилки [1].

Власну теорію сенсорного виховання розробив Ф.Фребель. Вже в першій дошкільній дидактичній системі, створеній німецьким педагогом, значне місце відводиться завданням виховання сприйняття. Німецький педагог вважав, що свою внутрішню сутність людина розкриває не тільки через працю і гру, але і за допомогою звуків, кольорів та форм.

Автор ідеї суспільного дошкільного виховання та спеціальної установи – дитячого садка, вважав за необхідне використовувати різноманітні ігри для розвитку органів чуття дітей, ознайомлення їх із навколишнім середовищем, життям оточуючих людей. Задля досягнення цієї мети педагог розробив дидактичний матеріал, необхідний для формування уявлень про форму, величину, просторові відношення та числа, – так звані «дари», а також розробив систему занять та ігор, спрямованих на сенсорний розвиток. На думку педагога, дитина від народження наділена пізнавальним та дослідницьким інстинктами, які є підґрунтям освітньої діяльності [4].

Видатна дослідниця-педагог М. Монтесорі вважала, що сенсорний розвиток є важливою складовою становлення особистості. Вона стверджувала, що без розвинутих органів чуття не може бути інтелектуально вихованої особистості. Основою розумового і морального життя є саме чуттєве сприймання. Системою сенсорного виховання М. Монтесорі передбачено поняття «сенсорна культура дитини». Дидактичний матеріал розроблено та побудовано так, щоб сприяти розвитку окремих сфер відчуттів, навчати слухати тишу і звуки, розрізняти кольори, форму. Важливість даної системи виховання полягає у тому, що дидактичний матеріал у ній є засобом а не самоціллю [3, с.43].

С. Русова високо оцінила систему сенсорного виховання М. Монтесорі та наполягала, що розвиток органів чуття є першим кроком до самостійної свідомості дитини.

Саме тому вихователь має використовувати різноманітні завдання сенсорного виховання у різних видах діяльності дітей. Ключовою умовою формування елементарних математичних уявлень та успішного розумового розвитку дошкільників є діяльнісний підхід, завдяки якому дитина активно пізнає світ у всіх видах своєї діяльності – грі, праці, спілкуванні, творчості, навчанні.

Основним завданням сенсорного розвитку є запам'ятовування, мислення, уява, які будуються на основі образів сприйняття, та є результатами їх переробки. Тому нормальний розумовий розвиток неможливий без опори на повноцінне сприйняття.

Загальновідомо, що сенсорний розвиток пов'язаний не тільки з формуванням розумових здібностей дитини, розвитком її мови, а й здійснює вплив на становлення сенсорних відчуттів. З усіх почуттів, що дають найбільш яскраві враження і, отже, позитивно впливають на сенсорний розвиток, перше місце належить зору і слуху.

Гра є особливою діяльністю, яка досягає свого апогею в дитячі роки. Ігрова діяльність – провідна діяльність дитини дошкільного віку, завдяки якій відбуваються ключові зміни у психіці дитини та формуються новоутворення, завдяки яким дитина готується до нового, більш вищого рівня розвитку [2].

Дидактична гра – ігровий метод навчання, форма становлення розумової сфери дитини. Це засіб всебічного розвитку індивідуальності. В одних випадках вона виступає

специфічною ігровою формою освітньої діяльності, в інших, використовується в спільній діяльності, в самостійній діяльності, в різних ситуаціях регламенту дня [4].

Розумовий розвиток дитини залежить від рівня сенсорного розвитку. В основу навчання має бути покладено розвиток таких здібностей: уміння дивитися і слухати, наслідувати, розрізняти, зіставляти, відтворювати, узагальнювати. Такі знання необхідні для опанування певними уміннями, знаннями, для набуття певного власного досвіду.

Без достатнього розвитку сенсорних відчуттів неможливо повноцінно пізнати якості предметів, без уміння спостерігати дитина не дізнається про чималу кількість явищ у навколишньому світі. Без використання спеціальних виховних прийомів сенсорно-пізнавального розвитку не буде успішним, скоріш за все, він буде поверхневим, неповним.

Обов'язковими складовими дидактичних ігор є: демонстрація наочності, окреслення ігрових завдань, правила гри, дії гравців та підбиття підсумків. Вихователь закладу дошкільної освіти може використовувати різноманітні варіанти дидактичних ігор. Розглянемо кілька прикладів:

1) *гра «Веселий кухар»*. За допомогою цієї гри дитина зможе засвоїти поняття «солодке», «кисле», «солоне», «гірке» та назви овочей та фруктів. На тарілочку треба нарізати їх невеличкі шматочки. Потім, дитина, заплющивши очі, куштує по-черзі кожен із них. Можна запитати в дитини, який смак вона відчула, чи знає той чи інший фрукт або овоч, запропонувати розповісти історію про них (якого кольору, розміру, форми тощо).

2) *гра-дослід «Крижані кубики»*. Ця гра допомагає дитині засвоїти поняття «холодне», «тепле», «тверде», «рідке». Вихователь дістає з холодильника два кубики льоду: один – для дитини, другий – собі, потім пропонує потримати кубик у руці. У дитина запитують, що вона відчуває, який цей кубик, що з ним відбувається в долоні. Важливим в цій грі є те, що дитині надається можливість самостійно знайти відповіді на поставлені питання, відтворивши власні відчуття.

3) *гра «Помалюємо»*. Гра розвиває уяву дошкільника. Необхідно прикріпити аркуш паперу до столу та покласти на нього кубик, потім запропонувати дитині штовхати цей кубик кольоровим олівцем. Олівець буде залишати слід на папері. Потім показати, що вийшло та уявити, що зображено на малюнку. У разі необхідності доповнити малюнок.

Отже, ми можемо стверджувати, що роль дидактичних ігор у сенсорному вихованні є визначальною. Адже саме дидактична гра допомагає дитині отримати інформацію про навколишній світ та розширити кругозір. Ми можемо з упевненістю визнавати, що провідною формою сенсорного виховання є саме дидактична гра. Вибудувавши відповідну систему проведення дидактичних ігор, можна досягти успіху у процесі сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.

Вихователь також має пам'ятати, що велику увагу потрібно приділяти власним жестам та міміці. Дитина дошкільного віку особливо реагує на поведінку вихователя. Пояснюючи правила гри, вихователю необхідно спрямовувати свій погляд на всіх гравців, щоб кожному здавалося, що саме йому розповідають про гру.

Для успішного проведення дидактичної гри, дітей необхідно завчасно підготувати: познайомити з предметами, які будуть використані; розповісти про їх властивості та функції. Підсумовуючи проведену роботу, вихователю обов'язково треба відзначити старання та наполегливість у діях дітей, їх позитивну поведінку дітей та відзначити кожного з гравців [3, с. 45].

Таким чином, сенсорне виховання дітей дошкільного віку має важливе значення в процесі всебічного розвитку дошкільника. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що найбільш ефективна реалізація сенсорно-пізнавального виховання в період дошкільного дитинства та формування сенсорних еталонів можлива лише за умови насичення предметно-розвивального середовища дитини такими засобами, як дидактичні ігри. Зміст сенсорного виховання вибудовано на основі принципу збагачення і поглиблення, шляхом формування в дітей дошкільного віку здатності вільно орієнтуватися в оточуючому світі. Результати практичних дослідження засвідчують, що

значне підвищення успішного процесу розвитку сенсорно-пізнавальної сфери дошкільника відбувається саме в умовах використання дидактичних ігор.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. <https://osvita.city/osvita/doskilna-osvita/bazovij-komponent-doskilnoi-osviti> (дата звернення: 27.09.2021).
2. Кошель В.М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.
- 3.Малікова Ю. В. Дидактична гра як засіб засвоєння старшими дошкільниками системи сенсорних еталонів. Дни науки – 2007. Т. 5. С. 43-45.
4. Петухова Л.Є., Анісімова О.Е.Основні ідеї педагогічної системи Фрідріха Фребеля. Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка. К.: РА «Освіта України», 2019. 1 (89). С. 57-65
- a.i Сорокіна А.И. Дидактические игры в детском саду. URL: <http://book.tr200.net/v.php?id=282252> (дата звернення: 21.06.2021).

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Анісімова О.Е.